

Тяжкороб І.В.,
д-р екон. наук, доцент,
професор кафедри фінансового консалтингу та банківництва,
Марканич Т.Р.,
магістр,
Університет банківської справи, Львів

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ КОНСАЛТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СВІТІ

Tiazhkorob I.V.,
dr.sc.(econ.), assoc. prof.,
professor at the department of financial consulting and banking,
Markanych T.R.,
master's student,
Banking University, Lviv

IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON FINANCIAL RESULTS OF CONSULTING WORLDWIDE

Постановка проблеми. Стрімке поширення коронавірусу SARS-CoV-2 спричинило не тільки переінакшення траєкторії розвитку економік країн світу, а й суттєву зміну характеру функціонування на макро- та мікрорівнях з одночасною пертурбацією життя суспільства, зокрема способів спілкування, режиму роботи, навчання тощо. Внаслідок запровадження перманентних карантинних обмежень, які були неоднаковими за масштабами та термінами для різних країн, відбулась трансформація поведінки економічних суб'єктів як на рівні споживання, так і на рівні виробництва. При цьому переважаючими принципами її мотивації стала обережність, що уповільнило економічний розвиток країн світу. Зокрема, у 2020 р. в порівнянні з 2019 р. економічна активність країн ЄС, за виключенням Ірландії (зростання ВВП становило 5,9%), помітно знизилась [1]. Найбільш постраждалими виявились Іспанія, Греція, Італія, Португалія, Мальта та Хорватія, тобто країни, у структурах економік яких значне місце займали туризм, транспорт, промислове та продовольче виробництво, сфера роздрібною торгівлі, індустрія розваг та спорту тощо.

В цьому зв'язку одним із потужних секторів глобального підприємництва, де зосереджена найбільш креативна частина світового людського ресурсу та важливий сегмент сфери послуг ринкової інфраструктури, є консалтингова діяльність. Ринок консалтингових послуг, з одного боку, забезпечує обмін управлінськими та економічними знаннями, створює мультиплікативний ефект, використання якого сприяє зростанню конкурентоспроможності як окремих суб'єктів господарювання, галузей, регіонів, так і національних економік. З іншого боку, збільшення обсягів консалтингової діяльності залежить від розвитку світової економіки, яка останнім часом знаходиться під впливом непередбачуваних подій, викликаних пандемічними процесами. Тому актуальним на сьогоднішній день є визначення наслідків впливу пандемії на світовий консалтинг, що дозволить спрогнозувати розвиток економічної ситуації на консалтинговому ринку в короткостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розповсюдження пандемії COVID-19 викликало появу численних наукових досліджень стосовно визначення масштабності та характеру впливу пандемічних процесів на світову економіку у цілому та фінансову безпеку підприємництва різних галузей і секторів національних господарств, зокрема. Так, розвитку ринку консалтингових послуг в умовах світових та національних змін приділено увагу в працях вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: С. Авакян [2], Т. Кларк [2], В. Верба [3], М. Кіппінг [4]. Цими та іншими науковцями досліджено вплив глобалізаційних та інтеграційних явищ на ринок консалтингових послуг, визначено проблеми, виклики та перспективи, які виникали на певних попередніх етапах розвитку світової та української економіки.

Водночас, пандемія, що триває уже більше ніж два роки, призвела до помітних структурних зрушень у глобальній економіці та на світових товарних ринках. Зокрема, активно почали розвиватися та зростати нові сегменти, побудовані на цифрових бізнес-моделях та сучасних мобільних додатках, наприклад, ринок доставки товарів та послуг. Тому сучасні реалії обумовлюють необхідність визначення наслідків на темпи розвитку ринку консалтингу, його видову структуру та напрямки зміни

фінансових результатів функціонування світових консалтингових компаній, що слугуватиме підґрунтям для формування адаптаційних механізмів консалтингової діяльності в Україні.

Постановка завдання. Метою статті є визначення тенденційності зміни фінансових результатів консалтингової діяльності у світі в умовах пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу дослідження. За підрахунками Source Global Research, з часів останньої економічної кризи (2008–2009 рр.) ринок консалтингу значно зріс та станом на 2019 р. становив 160 млрд дол. США. Проте, пандемія COVID-19 разом з усіма відповідними обмеженнями та карантинними заходами внесла свої корективи у поступовий розвиток консалтингової діяльності у світі, що проявилось у падінні доходів переважної більшості компаній різних галузей промисловості та своєю чергою, призвело до зменшення розміру консалтингового ринку. Адже внаслідок уповільнення економічної активності компанії почали скорочувати свої бюджетні витрати, в тому числі й за рахунок витрат на консалтинг. В результаті обсяг світового ринку консалтингу у 2020 р. зменшився на 18% та становив 132 млрд дол. США (рис. 1).

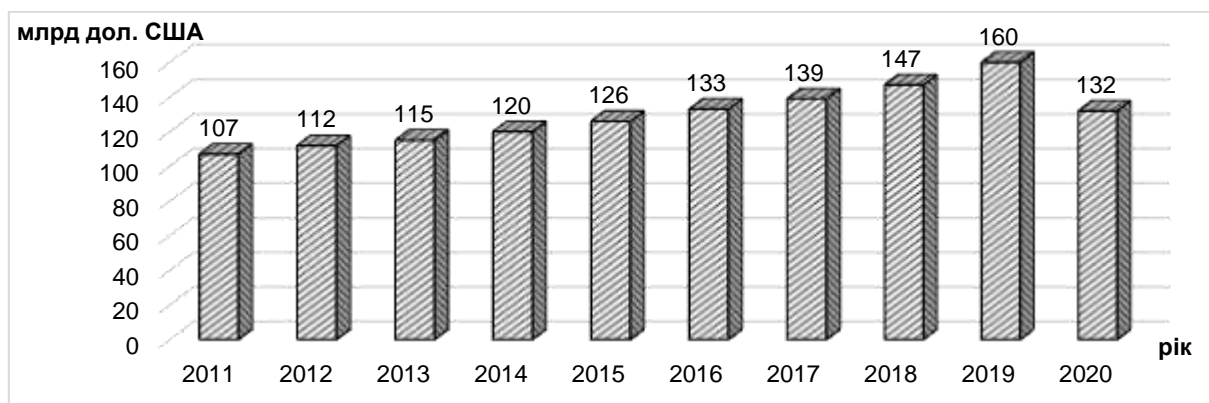

Рис. 1. Динаміка обсягу світового консалтингового ринку у 2011–2020 рр.

Джерело: побудовано на основі [5]

Слід зазначити, що темпи зменшення доходів консалтингових компаній в розрізі регіонів світу виявились неоднаковими (рис. 2). Так, у Європі у 2020 р. падіння доходів консалтингового сектору вдалося призупинити переважно через зменшення кількості нових випадків коронавірусу. В результаті зменшення доходів консалтингових компаній становило 22% проти березневих прогнозів падіння попиту на послуги у 30%. Зокрема, на консалтинговому ринку Німеччини спостерігалось скорочення консалтингового попиту на 18%. Таке відносно невелике падіння у порівнянні з іншими країнами Європи вдалося досягти завдяки ефективному стримуванню поширення COVID-19 у країні та державній підтримці підприємств та службовців. На противагу, ситуація, у якому опинився британський консалтинг, є більш загрозливою. Зокрема, через суперечливі повідомлення про серйозність пандемії, затримку запровадження карантину та значні скорочення витрат на охорону здоров'я, а також тривалу невизначеність щодо Brexit Великобританія зіткнулась зі зменшенням доходів на ринку консалтингу у 22%.

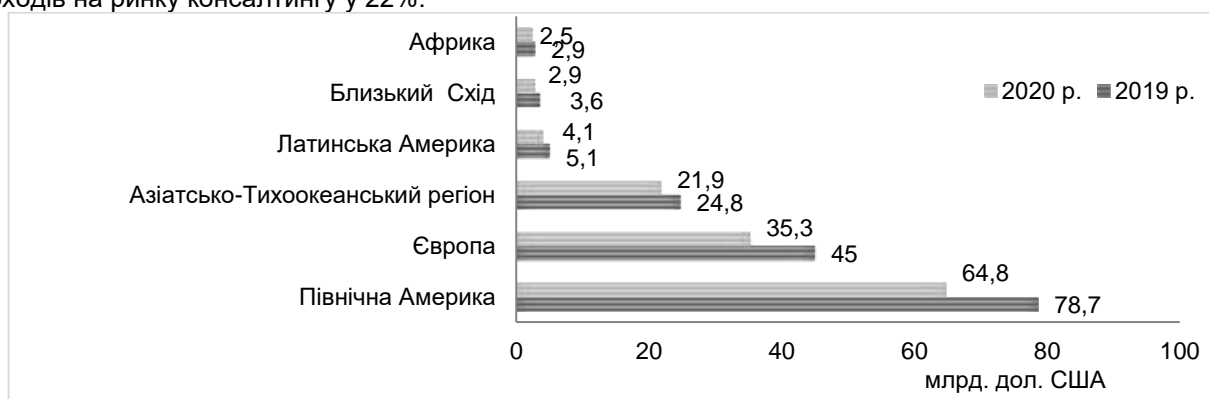

Рис. 2. Доходи консалтингових компаній за регіонами світу у 2019–2020 рр.

Джерело: побудовано на основі [6]

Значним є збиток консалтингових компаній Північної Америки – частка скорочення ринку становила 18% при прогнозованій її величині у 15%. Водночас Азіатсько-Тихоокеанський регіон виявився найменш постражданим з точки зору втрати доходу від консалтингової діяльності від коронавірусу (становило 12%), що пояснюється швидким реагуванням на спалах вірусу урядами

Південної Кореї та Китаю. В результаті консультанти цих країн швидше почати співпрацювати зі своїми клієнтами, в тому числі у новому, віддаленому форматі, щоб відновити попит на консалтингові послуги.

Фінансові втрати, яких зазнав консалтинговий ринок, залежать також від сфери діяльності компаній-клієнтів (рис. 3). Так, протягом 2019–2020 рр. зростання невизначеності економічного середовища спричинило зниження доходів у промисловій сфері і, як наслідок, зменшення попиту на консалтингові послуги у роздрібній торгівлі (на 17%). Для прикладу, значна частина консалтингових проєктів, які планувалось до пандемії реалізувати на підприємствах машинобудівної, енергетичної та нафтогазової промисловості, призупинено або скасовано окремі консалтингові завдання через падіння майже до нульового рівня попиту на викопне паливо. В результаті, зниження рівня доходів консалтингових компаній в цих галузях промисловості виявилось найбільшим (23% та 30%, відповідно).

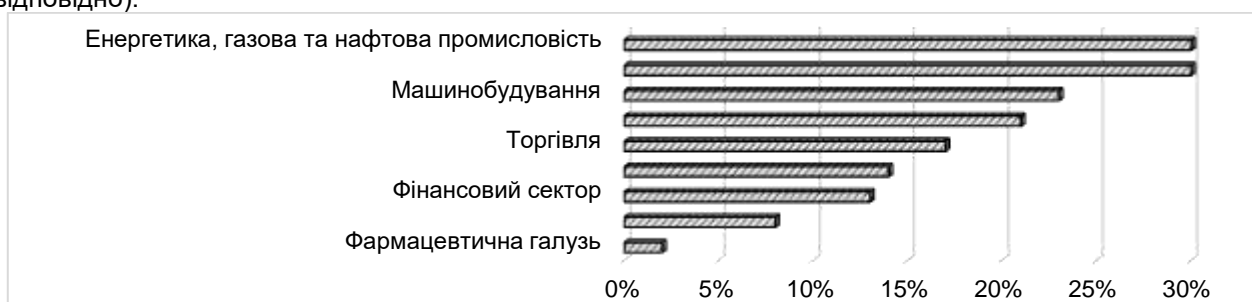

Рис. 3. Зменшення доходів консалтингових компаній світу за сферами діяльності клієнтів у 2019–2020 рр. (у %)

Джерело: побудовано на основі [6]

Помітним є й падіння доходів від консалтингової діяльності у сегменті охорони здоров'я (на 21%), що спричинено зміною пріоритетів Національних служб охорони здоров'я різних країн, які в умовах пандемії надавали перевагу лікуванню замість реалізації проєктів цифрової трансформації та необхідних для цього консультацій. Водночас, вартісний вимір обсягів фармацевтичного консультування майже не змінився, зменшення доходів консалтингових фірм у цьому сегменті виявилось незначним (лише 2%). При цьому експертами прогнозується у подальшому збереження високого рівня попиту на фармацевтичні препарати, що забезпечить інвестування у консультаційні проєкти і, відповідно, отримання доходів консалтинговими компаніями.

Окреслена вище ситуація стосовно зменшення доходів консалтингових компаній світу за секторами діяльності їх клієнтів у 2019–2020 рр. є узагальненою та відрізнялась в окремих країнах. Зокрема, про це засвідчили результати аналізу виручки від консалтингової діяльності, отриманої одинадцятьма країнами Європи у 2019 р., що займають 74% усього європейського консалтингового ринку (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл виручки від консалтингу за клієнтами у країнах Європи у 2019 р.

Країна	Частка клієнтського сегменту у загальному обороті ринку консалтингу, %					
	споживча та промислова продукція	фінансові послуги	енергетика	телекомунікації та медіа промисловість	державний сектор	інші послуги
Австрія	44,6	5,0	3,1	3,8	9,4	34,1
Данія	27,0	5,0	9,0	6,0	22,0	31,0
Фінляндія	21,0	21,0	14,0	14,0	10,0	20,0
Франція	28,0	29,0	9,0	5,0	10,0	19,0
Німеччина	33,9	24,1	7,6	7,5	9,4	17,5
Греція	20,0	20,0	7,0	5,0	31,0	17,0
Угорщина	17,0	11,0	31,0	16,0	13,0	12,0
Італія	32,4	29,2	8,6	7,9	10,4	11,5
Словенія	34,0	22,0	13,0	6,0	10,0	15,0
Іспанія	4,8	34,9	13,6	12,1	17,5	17,1
Великобританія	23,0	31,0	12,0	10,0	22,0	2,0
Усього	27,1	26,9	9,7	8,0	13,7	14,5

Джерело: побудовано на основі [7, с. 14]

Так, розглядаючи сукупні фінансові результати консалтингової діяльності в країнах Європи можна відзначити, що найбільшу частку в загальному обороті займали доходи, отримані від клієнтів-виробників споживчої та промислової продукції (27,1%), а також клієнтів-надавачів фінансових послуг (26,9%). Водночас коливання частки доходів від сегменту організацій, що надавали фінансові послуги, у загальному обороті консалтингу становило від 5% в Австрії та Данії до 34,9% – у Словенії. На противагу цьому, ринок споживчої продукції Словенії дозволив отримати лише 4,8% загального обороту з консалтингу, в той час, як в інших представлених країнах він займав провідні позиції.

Відтак, консалтингова індустрія, будучи неоднорідним ринком, спеціалізація якого напряму залежить від переважаючого в тій чи іншій країні виду та галузі підприємництва, мала й різні для країн певного регіону світу наслідки дії коронавірусної пандемії. Зокрема, у 2020 р. істотно з економічної точки зору постраждали консалтингові компанії північної Європи, скоротивши обороти на 10%, що, своєю чергою, негативно вплинуло на рівень зайнятості: найбільше падіння рівня зайнятості спостерігалось у Фінляндії (10%) та Данії (5%) при середньоевропейському зменшенні її показника на 2,5%. Водночас, у країнах з вагомим у клієнтській базі сектором державного управління спостерігались менш стрімкі темпи зниження обороту консалтингу або, навіть, його збільшення, наприклад, у 2020 р. у Греції, де державне управління є найбільшим клієнтським сегментом (31% у 2019 р.), оборот консалтингу збільшився на 3% [7, с. 6].

На світовому консалтинговому ринку консалтингові послуги надають як консалтингові фірми, що обслуговують лише певний сектор промисловості, так і компанії, консалтингова діяльність яких є комплексною. При цьому домінуючою є невелика група компаній, які контролюють значну частину ринку світового консалтингу. Зокрема, за рівнем престижу цих компаній на ринку США за 10-бальною шкалою лідируючі позиції займають компанії так званої «Великої трійки консалтингу» та «Великої четвірки аудиту» (рис. 4).

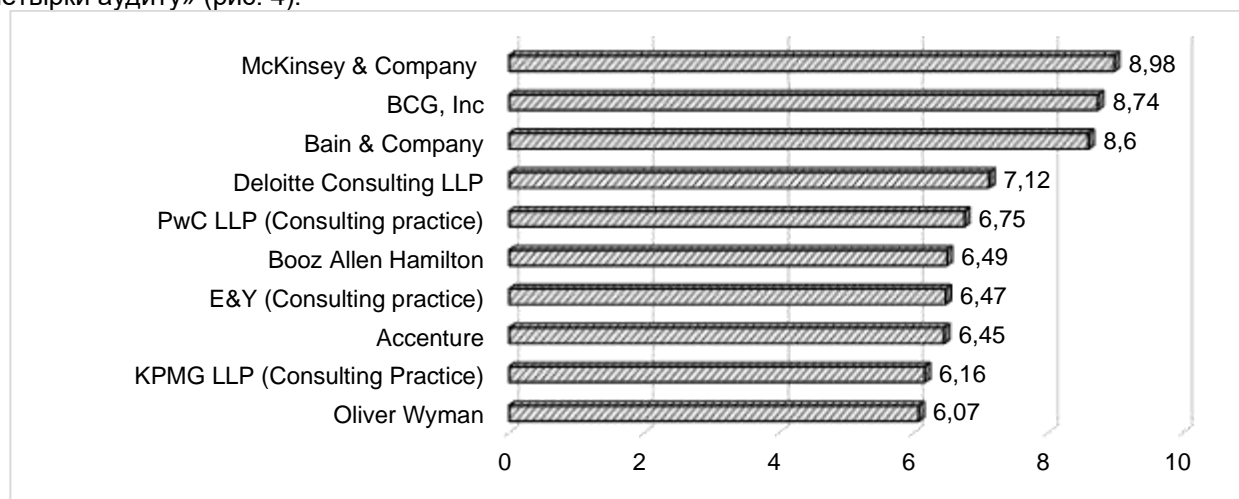

Рис. 4. Топ-10 консалтингових компаній США у 2020 р. за рівнем престижу

Джерело: побудовано на основі [5]

Так, аналіз фінансових результатів консалтингової діяльності компаній Deloitte, E&Y, PwC та KPMG показав, що протягом 2018–2020 рр. відбулося загальне зростання доходів на 8,9%, що свідчить про нарощування ними свої позиції на консалтинговому ринку протягом останніх трьох років. При цьому у розрізі окремих компаній збільшення доходів за цей період відбувалось різними темпами. Наприклад, при одночасному збільшенні фінансового показника компанії PwC майже у 1,5 раза спостерігається його зменшення за результатами роботи компанії E&Y на 25,0% (табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз доходів провідних консалтингових компаній світу у 2018–2020 рр.

Компанія	Доходи від консалтингової діяльності, млрд дол. США			Приріст доходів, %	
	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2018–2020 рр.	2019–2020 рр.
Deloitte	17,0	18,5	19,8	16,5	7,0
E&Y	14,0	12,4	10,5	-25,0	-15,3
PwC	10,0	11,9	14,7	46,8	23,7
KPMG	11,0	11,2	11,7	6,1	-2,1
Всього	52,0	54,7	56,75	8,9	3,6

Джерело: побудовано та розраховано на основі [5]

Така нерівномірна тенденція обумовлена, поміж іншого, високою конкуренцією на консалтинговому ринку, прийнятою компаніями стратегією диференціації послуг та регіональною спрямованістю їх надання. Це, своєю чергою, спричинило й неоднакові фінансові результати консалтингової діяльності компаній в умовах кризи 2019–2020 рр., викликаній коронавірусом. Так, у 2020 р. в порівнянні з 2019 р. зафіксовано загальне зростання доходів від надання консалтингових послуг четвірки провідних компаній на 3,6%. При цьому, окрім PwC, зменшення доходів від консультування за цей період спостерігалось також у компанії KPMG (на 2,1%), що можна пояснити переважною націленістю діяльності цієї компанії на ринок Європи в той час, коли інші компанії, доходи яких у 2020 р. зросли, були зорієнтовані на американський ринок (рис. 5).

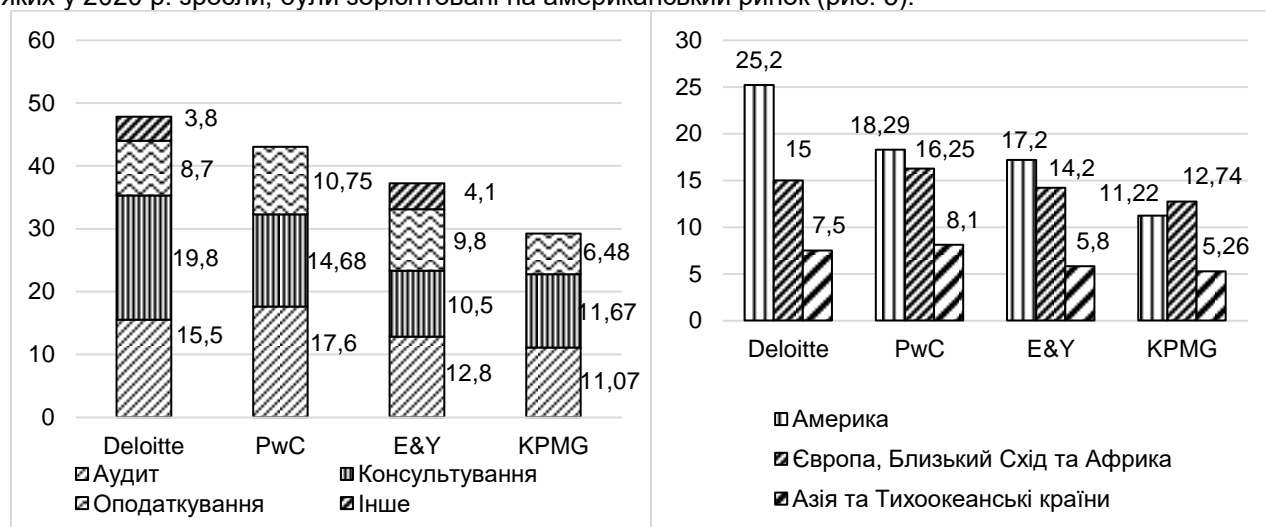

Рис. 5. Доходи провідних консалтингових компаній світу у 2020 р. у видовому та географічному розрізі наданих послуг (млрд дол. США)

Джерело: побудовано на основі [5]

Крім того, стрімкий спад попиту на консалтингові послуги навесні 2020 р. внаслідок пандемії COVID-19 призвів до широкого поширення знижок та зменшення середніх цін на консультаційні послуги задля збереження позицій консалтингових компаній на ринку, що спричинило й зменшення доходів від консультаційної діяльності. При цьому експерти зазначають [8], що для того, аби знижка вплинула на рішення клієнта, вона мала становити в середньому 30% від попередньої ціни, що стало значним ціновим тиском на консалтингові компанії та негативно відобразилось на фінансових результатах їх консалтингової діяльності.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, консалтинговий ринок, як і в цілому світова економіка, у 2020 р. зазнав кризи, спричиненої пандемією COVID-19. В результаті відбулось скорочення розміру консалтингового ринку та доходів консалтингових компаній. При цьому, фінансове становище, в якому опинились компанії – надавачі консалтингових послуг в різних регіонах світу, виявилось неоднаковим, що зумовлено вчасністю впровадження урядами певних країн протипандемічних заходів, виду економічної діяльності суб'єктів господарювання – отримувачів консалтингових послуг та спроможності швидкої адаптації до нових умов діяльності самих консалтингових компаній.

Як показав аналіз доходів четвірки провідних консалтингових компаній у 2019–2020 рр., вплив несприятливої економічної ситуації на фінансові результати виявився незначним відносно рівня показників світового консалтингового ринку завдяки масштабності та диверсифікованості діяльності цих компаній, а також зміні видів взаємодії з клієнтами, членами команди та суспільством в цілому. Прикладом нових моделей співпраці, процес запуску яких прискорила коронакриза, послугували віддалена (віртуальна) та гібридна моделі роботи, що дозволило встановити необхідність наявності просторової зони в межах компанії для ефективного впровадження інновацій персоналом.

Зокрема, опитування глобальних технічних керівників компанії KPMG засвідчило, що переважна їх більшість визначає фізичні робочі місця та інноваційні центри в якості ключового компоненту стратегії технологічних компаній [5]. Дійсно, робота над консалтинговим проектом на перших етапах, коли відбувається знайомство з компанією-клієнтом, дослідження сфери її діяльності, прогнозування видів та рівня ризиків, складання плану консалтингової діяльності, а також на кінцевих етапах консалтингового проекту, що передбачає підведення підсумків та результатів, їх уточнення, формування висновків та їх багаторівневу перевірку, вимагають ефективної командної роботи, яку легше здійснювати, знаходячись в одному фізичному просторі.

Тенденцією останніх років є посилення нецінової конкуренції на консалтингові послуги, що спричинило зниження значимості ціни як вагомого показника їх якості. Тому одним з оптимальних рішень стосовно уникнення або обмеження ризику втрати доходів від консалтингової діяльності внаслідок зниження цін є реалізація консалтинговими компаніями стратегії спеціалізації, яка дозволить клієнтам більш чітко зрозуміти, в яких консалтингових послугах вони мають потребу та можливості консалтингових компаній її задовільнити, оцінити дефіцитність цих послуг та основу формування їх вартості. Орієнтація на вузьку спеціалізацію вимагатиме від консалтингових компаній довгострокових змін та інвестицій у цифрові технології і нові бізнес-моделі з метою отримання цінності для клієнта у більш короткий період часу.

В зв'язку з цим консалтингові фірми, які пропонують послуги з цифрової трансформації, реструктуризації та обслуговування ланцюга поставок, матимуть кращі перспективи щодо позитивної динаміки фінансових результатів консалтингової діяльності. При цьому експерти очікують найбільше зростання попиту на консультантів у секторі державного управління, сфери охорони здоров'я, енергетиці та управлінні ресурсами [8], що обумовлено передусім необхідністю професійної консалтингової підтримки для подолання фінансово-економічних наслідків пандемії та адаптації до нових умов господарювання.

Отже, всебічність, комплексність консалтингової діяльності у різних її формах (одного консультанта або консультаційної команди) у поєднанні із швидкою реакцією компаній на виклики, з якими постійно стикається консалтинг в процесі свого функціонування, забезпечать позитивну динаміку фінансових результатів і конкурентоспроможність консалтингових компаній, а також сприятиме удосконаленню і розвитку консалтингового ринку у цілому.

Література

1. Which EU countries had the highest GDP in 2020? URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20211220-1> (дата звернення: 20.10.2021).
2. Avakian S., Clark T. Management Consultants. Vol. 1-2 (Part of the International Library of Critical Writings on Business and Management Series). Cheltenham: Edward Elgar, 2012. 1320 p.
3. Верба В. А. Управлінське консультування: концепція, організація, розвиток : монографія. Київ : КНЕУ, 2011. 327 с.
4. Kipping M., Clark T. The Oxford Handbook of Management Consulting. Oxford : Oxford University Press. 2012. 558 p.
5. Statista : офіційний сайт. URL: <https://www.statista.com/> (дата звернення: 20.10.2021).
6. Market size of the global consulting industry in 2020? URL: <https://www.consultancy.uk/news/24659/market-size-of-the-global-consulting-industry-in-2020> (дата звернення: 20.10.2021).
7. Survey of the European management consultancy 2019-2020. URL: https://feaco.org/sites/default/files/documents/files/REPORT_FEACO_2019-20.pdf (дата звернення: 20.10.2021).
8. What price recovery? URL: <https://reports.sourceglobalresearch.com/content/marketupdates> (дата звернення: 20.10.2021).

References

1. Which EU countries had the highest GDP in 2020?, available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/publications/statistical-reports> (access date October 20, 2021).
2. Avakian, S. and Clark, T. (2012), Management Consultants. Vol. 1-2 (Part of the International Library of Critical Writings on Business and Management Series), Edward Elgar, Cheltenham, England, 1320 p.
3. Verba, V.A. (2011), *Upravlinske konsultuvannia: kontseptsiia, orhanizatsiia, rozvytok* [Management consulting: concept, organization, development], monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine, 327 p.
4. Kipping, M. and Clark, T. (2012), *The Oxford Handbook of Management Consulting*, Oxford University Press, Oxford, England, 558 p.
5. "Statista : official site", available at: <https://www.statista.com/> (access date October 20, 2021).
6. Market size of the global consulting industry in 2020?, available at: <https://www.consultancy.uk/news/24659/market-size-of-the-global-consulting-industry-in-2020> (access date October 20, 2021).
7. Survey of the European management consultancy 2019-2020, available at: https://feaco.org/sites/default/files/documents/files/REPORT_FEACO_2019-20.pdf (access date October 20, 2021).
8. What price recovery? URL: <https://reports.sourceglobalresearch.com/content/marketupdates> (access date October 20, 2021).